

УДК 811.161.2'42

Кравців М.М., Соболев Л.І.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

АЛФАВІТ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: УЗАГАЛЬНЕННЯ ДІАХРОНІЧНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню походження графічної системи англійської мови. У даній роботі простежено хронологічний процес формування англійської алфавітної писемності; проаналізовано етимологію деяких літер сучасного англійського алфавіту, а саме: перехід літер з фінікійського алфавіту в грецький, а з грецького в латинський алфавіт, що ліг в основу формування англійської графічної системи. Доведено, що саме латинський алфавіт є основне джерело формування графем англійської мови.

Ключові слова: алфавітна писемність, графічна система, грецький алфавіт, латинський алфавіт, латинське письмо, фінікійський алфавіт, хронологічний процес, буква, діахронічний аналіз, графема.

Kravtsiv Mariya, Sobol Lilia

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE ENGLISH ALPHABET: THE GENERALISATION OF THE HISTORICAL ANALYSIS

Summary. The article defines the peculiarities of the emergence of the alphabet and the historical development of language systems to the present stage. The thesis is aimed to determine the place and role of the Latin script in the formation of the system of modern English, to trace the process of transition of Latin script into English as a result of intercultural interaction, to identify the main areas of application of graphic symbols of the English language. The formation and development of the English alphabetical writing have been analyzed. So its chronological process has been traced. The article mentions that on the British Isles the runic script was originally used. The history of the English language begins from the time of the Anglo-Saxon conquest. Due to the spread of Christianity, the Latin language became the official language of the church and the runic alphabet was overshadowed by the Latin one. The Latin alphabet has been elucidated as the main source of the formation of the graphic system of the English language. It is known that Latin letters are particularly based on Phoenician and Greek alphabets. The historical changes in the English writing at different stages of its development have been considered. The basic spheres of application of graphic symbols of the modern English alphabet, in particular have been determined. The object of the research is a system of graphic signs of English linguoculture (alphabet, letters), units of which are distinguished by peculiar internal and external forms, history, the expression of meanings, etc.

Keywords: alphabetical writing, graphic system, Greek alphabet, idiomatic expressions, Latin alphabet, Latin writing, lexical shortenings, Phoenician alphabet, chronological process.

Постановка проблеми. Відомо, що звукові букви (графіми) є предметом дослідження такого мовознавчого напрямку, як графічна лінгвістика. На відміну від інших галузей мовознавства, графічна лінгвістика є недостатньо дослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї галузі займалися такі мовознавці, як Р. Кросланд, І. Гельб, Ф. Болхорн, В. Ренегел, О.О. Волков, Л.Р. Зіндер, О.М. Кондратов. Ці вчені пропонували ввести в науковий обіг різні терміни на позначення науки про писемність. Р. Кросланда можна вважати фундатором графічної лінгвістики, адже саме він вважав, що писемне мовлення є надзвичайно важливим, і тому по-

винно мати власне методологічне підґрунтя. Саме він сміливо вводить у науковий обіг термін «графічна лінгвістика», в такий спосіб започатковуючи нову галузь лінгвістики [12]. Згодом І. Гельб намагався ввести термін «граматологія» на позначення науки про писемність [4, с. 102]. Учений В. Ренегел схилився до терміну «графістика», а в лінгвістиці 50-80-их років ХХ ст. дослідники часто використовували термін «граматологія». Найґрунтовнішого висвітлення «графічна лінгвістика» набула в працях Т. Амірової. На думку вченої, передусім, завданням графічної лінгвістики є всебічний аналіз писемності, писемної форми мови, писемних традицій [8, с. 16–21].

Деякі науковці схильні до такого пояснення: графічна система (графіка) – це «розділ мовознавства, що вивчає літери алфавіту та діакритичні знаки в їхньому відношенні до звукового ладу мови і розглядає співвідношення між звуками і літерами» (А.П. Загнітко). У цій роботі ми розглядаємо поняття графіки дещо вужче, а саме: літери алфавіту (А.П. Загнітко, О.О. Селіванова).

Актуальність дослідницького напрямку зумовлена важливістю аналізу теорій походження літер сучасного англійського алфавіту; вона полягає в поясненні історично зумовлених відмінностей написання англійських слів від їхньої вимови, висвітленні латинського письма як основного джерела формування системи англійської мови, зокрема на сучасному етапі її розвитку в умовах зростання продуктивності і розширення сфери її популяризації.

Мета статті. Метою даного дослідження є простеження хронологічного процесу зародження та розвитку англійської писемності, висвітлення особливостей виникнення букв англійського алфавіту та історичного розвитку цих літер до сучасного етапу, визначення місця і ролі інших алфавітів, зокрема фінікійського, грецького та латинського у формуванні системи сучасної англійської мови як наслідок міжкультурної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Графічну систему англійської мови становлять літери (графіми) англійського алфавіту, що базуються, в основному, на латинському письмі.

Серед науковців існує неоднозначне трактування терміна графеми. У цій роботі спираємося на його вузьке трактування. Отже, *графема* – це «найменша одиниця системи письма, що виражає відношення одиниці усного мовлення до її графічного зображення» [5, с. 177].

Побудова англійської графічної системи будувалася шляхом запозичення латинського алфавіту майже «без будь-яких його змін і доповнень».

Значна кількість слів та найменувань з латинської мови увійшла до англійської як і до всіх європейських мов. Зрозуміло, що науковий прогрес у різних областях знань знайшов своє відображення в численних працях, написаних латинською мовою.

Розвиток англійської мови та писемності пройшов довгий шлях, була внесена значна кількість змін та поправок у графічну систему цієї мови під впливом історичних подій. Англійський алфавіт або, точніше кажучи, англійський правопис настільки відрізняється від вимови, що написання багатьох слів стали ледь не довільними їх символами.

Англійська мова виникла із англо-фризьких діалектів, що входили до складу західнонімецької групи мов. Історію англійської мови прийнято поділяти на 3 періоди: 1) давньоанглійський (або англо-саксонський), 2) середньоанглійський, 3) новоанглійський. У свою чергу, писемність давньоанглійського періоду поділяється за своїм оформленням на дві групи: рунічні пам'ятки і пам'ятки латинського шрифту. До нас дійшли в рунічному письмі лише декілька написів; найвідоміші з них: напис на Рутвельському хресті та на, так званій, рунічній скриньці з китового вуса, знайденої у Франції.

Аналіз теоретичного матеріалу показав, що графічна система англійської мови, зокрема алфавіт, базується на латинському письмі. Форма написання літер та їх порядок повністю збігаються із латинським алфавітом. В Англії латинське письмо прийшло на зміну рунічному та отримало широке застосування, про що свідчать численні збережені пам'ятки. Створення англійського алфавіту на основі латинського зробило можливим зберігання та передачу культурних надбань нації для наступних поколінь.

Разом із запровадженням християнства в Англії латинська мова стає мовою церкви та церковної науки. Після прилучення англо-саксів до римської культури рунічне письмо було витіснене латинським алфавітом. Після норманського завоювання писемність в Англії перебувала в руках французьких переписувачів. Ці писці перенесли в англійську мову особливості французької графіки; сліди багатьох французьких графічних традицій збереглися в англійській мові до нашого часу.

Вирішальне значення для розвитку англійської національної мови мали події кінця XV ст. Протягом цього часу лондонська літературна мова поступово поширювалася, витісняючи місцеві діалекти. Літературна мова проникає в усі сфери спілкування. Розмовна мова в різних районах Англії поступово включається в загальну літературну норму, і відмінності між писемною нормою і народно-розмовною мовою стираються.

Нагадаємо, що система англійської мови зазнавала змін разом із розвитком культури (особливо в розділі графіки). Змінювалася графічна форма літер, в орфографії одні букви замінювалися іншими для позначення окремих звуків, що стало причиною значної графічної плутанини.

У результаті дослідження змін в системі англійської мови на різних етапах її розвитку можемо зробити висновок, що сучасний правопис англійської мови є етимологічним; в цілому це правопис XVI ст. Майже всі староанглійські приголосні звуки, а також більшість коротких голосних в закритих складах зберегли своє фонетичне значення, довгі голосні і більшість коротких голосних у відкритих складах в результаті поступового і непомітного розвитку змінилися повністю. П'ять умовних знаків – традиційні *a, e, i, o, u*, успадковані з античності, – використовуються в наш час настільки непослідовно, що сильно спантеличують всіх, хто хоче правильно розмовляти англійською. Один і той самий голосний в різних частинах країни вимовляється цілком по-різному. Лондонцю інколи важко зрозуміти мову жителя північної або західної Англії не так через відмінності у вимові приголосних, як через відмінності у вимові голосних. Справжні звуки англійської мови вимовити не дуже складно, але, через те що вони настільки непослідовно відображаються алфавітом, англійська орфографія розглядається як одна з найгірших.

П'ять голосних букв використовуються для передачі восьми різних окремих голосних звуків і дванадцяти дифтонгів; тим не менш велика плутанина спричинюється не стільки цим фактом, скільки тим, що кожна голосна буква може приймати п'ять або більше число фонетичних значень.

Простежуються також непослідовності і у використанні приголосних букв, що значно ускладнює процес засвоєння мови.

З іншого боку, ефективна реформа правопису, тобто реформа англійського алфавіту, проведена з метою більш або менш точного відображення мовної норми, знищила б сполучні ланки в історії англійської мови.

A. Загніткопропонує так визначення алфавіту: алфавіт – це «сукупність літер якого-небудь фактографічного письма, розташованих в історично встановленому порядку і прийнятих у письмовій системі певної мови» [5, с. 38]; буква або літера – це «1) знак на письмі, що вказує на звук або склад, який необхідно вимовити; 2) знак (графема) фонетичного письма, що відповідає фонемі» [5, с. 95]. Для прикладу розглянемо історичне походження найбільш характерних літер англійського алфавіту.

A – літера, яка стояла на чолі алфавіту протягом всього періоду його історичного розвитку. Назва літери у фінікійській період нагадувала єврейську назву *aleph*, що означало «бик»; вважається, що форма походить від символу, що нагадував голову бика. Стародавні греки перейняли літеру у формі *alpha*. У фінікійському алфавіті літера використовувалась як придихова, оскільки голосні не були представлені у семітських алфавітах [15; 16].

Греки переглянули колишню к-подібну форму, перевернувши її вертикально – подібно до сучасної великої букви, або маюскулу, **A**. Римляни перейняли грецький алфавіт через етрусків. Подібно до етрусків, римляни зберігали форму фонемі незмінною; таким чином, утворився сучасний англійський голосний **A** [3].

A – це третя найчастіше використовувана буква в англійському алфавіті (на першому місці буква **E**, наступна – **T**). Буква **A** любить багатозадачність, представляє три різні фонемі: [æ], як у словах *apple* та *cat*, довгий звук [ɑ:], як у словах *father* та *March*, та [eɪ], як у словах *made* та *fade* [11].

Літера **B** була частиною фінікійського алфавіту більше 3 тис. р. тому в 1000 р. до н. е. У той час літера називалась *beth* і виглядала дещо по-іншому, але вона представляла звук [b] та була другою в алфавіті. Форма літери нагадувала план поверху будинку і слово *beth* означало «будиною». Найбільш рання форма з'явилась на Моабітському камені, що датується IX ст. до н. е. Ранньогрецькі форми поступилися місцем проміжним грецьким і латинським інтерпретаціям, що були практично ідентичними до сучасного **B** [2; 14; 15].

Англійська мала літера **b** є нащадком латинської курсивної форми, в якій верхня петля була надзвичайно витягнута і майже відсутня. Звуком, який представляє літера, є дзвінкий губно-губний проривний. Літера представляла цей звук у семітських мовах та грецькій і латинській. З III ст. н. е. цей звук у латинській мові став губно-губним щільним, бо є приклади помилок у орфографії між **b** та **v**. Звук завжди був присутній у англійській мові, де він був похідним від індоєвропейської [13, с. 123–124].

У грецькому алфавіті, літера прийняла назву *beta*, і слово *beta* укорінилось у англійській мові на позначення другого в будь-якому переліку. В астрономії, друга найяскравіша зірка у сузір'ї на носить назву Бета Центавра або Бета-Таври [6, с. 125].

Відомо, що **C** – третя літера алфавіту, яка відповідає семітському *gimel* (що, ймовірно, походить від давнього знаку «верблюда») та грецькому *gamma* (**Γ**). Заокруглена форма зустрічається в Коринфі та в халкідському алфавіті, і обидві, гостра та заокруглена форми зустрічаються в ранньому латинському алфавіті, як і в етрусському. Заокруглена форма прижилась та стала загальною, і з тих пір форма літери майже не змінилась [10; 14; 16].

У Стародавньому Римі, коли латинський алфавіт був запозичений з грецького та етрусського алфавітів, **G** і **C** стали неоднозначними внаслідок додавання перетинки до нижнього кінця літери **C**. Коли латина поширилась на Британські острови, літера **C** була підходящою для багатьох тлумачень та була проникнута звуками давньоанглійської, валлійської та інших кельтських мов. Оскільки запозичення потрапляли в англійську мову з норманського діалекту французької мови (*Norman French*), використання літери поширювалось ще більше [3; 15].

Англійська мова є складною особливо через те, що орфографія заплутує навіть носіїв мови, так як букви набувають різного звучання в залежності від того, з якими літерами вони межують. Лише декілька літер наочно демонструють цю проблему на тому ж рівні, як це робить третя буква англійського алфавіту: **C**. Звернемо увагу, наприклад, на такі слова: *cease*, *coin*, *chic*, *indict* та *discrepancy*. У цьому переліку слів **C** звучить як звук [s], [k], [ʃ] і в одному випадку не вимовляється взагалі. Навіть в межах одного слова ця літера не завжди представляє один звук. Частково через цю фонетичну гнучкість, **C** є 13-ою найбільш вживаною літерою алфавіту. Проте спочатку непостійний характер цієї літери не вважався перевагою. Так як американський варіант англійської мови поширювався у 1700-х рр., Бенджамін Франклін намагався вилучити літеру **C** з алфавіту взагалі, хоча його зусилля не принесли значного результату [1, с. 197–202].

Звук, представлений буквою у семітській та грецькій мовах, був дзвінким велярним проривним, представлений у англійській мові «твердим» **g**. У латинському алфавіті він почав представляти глухий велярний проривний (позначений у англійській як **k** та **c**) і на деякий час використовується для обох, дзвінкого та глухого, звуків. Ця зміна, скоріш за все, пов'язана з етрусським алфавітом з якого походив латинський алфавіт, фонематичної різниці між дзвінкими та глухими проривними, очевидно не існувало в етрусській мові. Існує ранній латинський напис, у якому зустрічається слово *RECEI* (очевидно, рання давальна форма від *rex*, «король»), де літера **C**, як і раніше, використовується для позначення дзвінкого звуку. Згодом, новий символ **G** використовувався для дзвінкого звуку, і **C** замінило **K** для позначення глухого проривного [1, с. 197–202].

D, літера, що зберегла четверте місце в алфавіті з того самого моменту, як з'явилася в історії. Літера відповідає семітській *daleth* та грецькій *delta* (**Δ**). Вважається, що форма походить від давньої піктограми, можливо єгипетської, що позначала складні двері намету. Заокруглена форма **D** зустрічається в халкідському алфавіті, звідки латинський алфавіт міг запозичити її за

посередництвом етрусків. Літера зберегла заокруглену форму, яку вона мала у латинському алфавіті, до наших днів.

У латинських курсивних формах V та VI ст., заокруглена праворуч лінія великої літери була проведена значно вище рівня стику з основою. З цих форм та уніалу виникла каролінгська форма та мала літера *d* [2].

Висновки і пропозиції. Як бачимо, саме латиниця послужила основою для формування графічної системи англійської мови; стала рушійною силою в культурному розвитку англійської нації; зумовила утвердження англійської мови як міжнародної в сучасному світі.

Отже, становлення сучасної англійської мови це довгий процес, який тривав декілька століть, а основними факторами її формування стали історичні події. Графічна система англійської мови зазнала значних змін протягом усіх етапів її розвитку та на сучасному етапі стала джерелом поповнення словникового складу національної мови.

Перспективу дослідження вбачаємо в простеженні проблеми латинізації мов світу, використання латинського алфавіту для транслітерації з метою спрощення комунікації та дослідження нових сфер вживання графем сучасного англійського алфавіту.

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М., 1959. – 305 с.
2. Введение в германскую филологию: учебник для I-II курсов филол. фак. ун-тов / Арсентьева М. Г., Балашова С. П., Берков В. П., Соловьева Л. Н. – М.: Высш. школа, 1980. – 319 с.
3. Википедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Latin_alphabet/
4. Гельб И. Опыт изучения письма / И. Гельб. – Едиториал УРСС, 2004. – 368 с.
5. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: [у 4 т.] / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – Т. 1: А–Й. – 402 с.
6. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с.
7. Истрин В.А. О возникновении буквенно-звукового письма / В. А. Истрин // Вестник истории мировой культуры. – 1967. – № 4. – С. 56–70.
8. Макарук Л. Графічна лінгвістика: становлення, сучасний стан та перспективи розвитку / Л. Макарук // Іноземна філологія: зб. наук. пр. – Львів, 2013. – № 125. – С. 16–21.
9. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
10. Соболев Л. І. Латинський алфавіт як наслідок міжкультурної взаємодії / Л. І. Соболев // Мова. Культура. Взаєморозуміння: зб. наук. пр. / відп. ред. Т. А. Космеда. – Дрогобич, 2012. – Вип. II. – С. 73–81.
11. Brian K. Letter frequencies / K. Brian // UK Free Software Network. – 2008. – № 19.
12. Crossland R. A. Graphic Linguistics and its Terminology / R. A. Crossland // Mechanical Translation. – Vol. 3, No. 1, July. – Massachusetts Institute of Technology, 1956. – P. 8–11.
13. Pflughaupt L. Letter by Letter: An Alphabetical Miscellany / L. Pflughaupt. – New York: Princeton Architectural Press, 2007 p. – P. 123–124.
14. Encyclopedia Britannica [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/>
15. Fischer S. R. A History of Writing / Steven Roger Fischer. – London: Reaction Books, 2001. – 352 p.
16. New Webster's Dictionary & Thesaurus of the English Language / Lexicon Publications, 1992. – 1248 p.

References:

1. Arnold Y. V. (1959). *Leksykologiya sovremennoho anhlyiskoho yazyka* [Lexycology of Modern English]. M., 305 p.
2. *Vvedeniye v hermanskuiu fylolohiyu: uchebnyk dlia I-II kursov fylol. fak. un-tov* [Introduction to German Philology]. M.: Vyssh. shkola, 1980. – 319 s.
3. *Vykpedyia* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/Latin_alphabet/
4. Helb Y. *Opyt yzucheniya pysma* [Experience of Teaching Writing]. – Edytoryal URSS, 2004. – 368 s.
5. Zahnitko A. P. *Slovyk suchasnoi lnhvistyky: poniattia i terminy: [u 4 t.]* [Dictionary of Modern Linguistics: Definitions and Terms]. – Donetsk: DonNU, 2012. – T. 1: A–I. – 402 p.
6. Zatsnyi Yu. A. *Suchasnyi anhlovovnyi svit i zbahachennia slovnykovoho skladu* [Modern English-Speaking World and Expanding of Vocabulary] Yu. A. Zatsnyi. – Lviv: PAIS, 2007. – 228 s.
7. Ystryn V. A. *O voznyknoveny bukvenno-zvukovoho pysma* [About Origin of Alphabetical Writing]. *Vestnyk ystoyu myrovoi kultury*. – 1967. – № 4. – S. 56–70.
8. Makaruk L. *Hrafichna lnhvistyka: stanovlennia, suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Graphic Linguistics: Its Origins, Current Status and Prospects for Future Development] // *Inozemna filolohiia: zb. nauk. pr.* – Lviv, 2013. – № 125. – S. 16–21.
9. Selivanova O. O. *Lnhvistychna entsyklopediia* [Linguistic Encyclopedia]. – Poltava: Dovkillia-K, 2010. – 844 s.
10. Sobol L. I. *Latynskiy alfavit yak naslidok mizhkulturnoi vzaiemodii* [The Latin Alphabet as a Result of Intercultural Interaction]. *Mova. Kultura. Vzaiemorozuminnia: zb. nauk. pr. / vidp. red. T. A. Kosmeda.* – Drohobych, 2012. – Vyp. II. – S. 73–81.
11. Brian K. Letter frequencies / K. Brian // UK Free Software Network. – 2008. – № 19.
12. Crossland R. A. *Graphic Linguistics and its Terminology* / R. A. Crossland // *Mechanical Translation.* – Vol. 3, No. 1, July. – Massachusetts Institute of Technology, 1956. – P. 8–11.
13. Pflughaupt L. *Letter by Letter: An Alphabetical Miscellany* / L. Pflughaupt. – New York: Princeton Architectural Press, 2007 pp. – P. 123–124.
14. *Encyclopedia Britannica* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.britannica.com/>
15. Fischer S. R. *A History of Writing* / Steven Roger Fischer. – London: Reaction Books, 2001. – 352 p.
16. *New Webster's Dictionary & Thesaurus of the English Language* / Lexicon Publications, 1992. – 1248 p.